

Współcześnie na gruncie polskim, gdzie w okresie PRL-u heraldyka była utożsamiana trochę, jako relikwyt przeszłości „Mości Panów”, przywołanie źródła ikonograficznego w formie herbu jest wciąż zbyt mało doceniane. Tymczasem zawiera ono przecież ponadczasową informację, wyrażoną językiem heraldycznym, która pozwala odczytać właściwą treść przesłania. Ma to znaczenie także dla społeczności wierzących, która obok słowa posługuje się znakiem i gestem dla ukazania transcendentnej rzeczywistości i swych duchowych wartości. Herb jawi się zatem, jako czynnik kulturotwórczy, pozwalający na przekazywanie w formie symbolicznej i obrazowej ideałów i religijnych wartości, którymi żyje właściciel herbu. One bowiem budują jego chrześcijańską, a zarazem niepowtarzalną tożsamość. Poznanie praw i reguł rządzących heraldyką niemal we wszystkich wspólnotach chrześcijańskich, zaprezentowane na łamach publikacji autorstwa P. Dudzińskiego i zobrazowane bardzo licznymi przykładami, pozwala zatem właściwie odczytać intencje właściciela herbu pomagając badaczom odkrywać prawdę historyczną.

ks. Paweł Wolnicki

Leksykon mistyki. Żywoty – pisma – przeżycia, (pod red. nauk. Petera Dinzelbachera), tłum. Bogusław Widła, Wydawnictwo Verbinum, Warszawa 2002, ss. 355.

Wychodząc naprzeciw współczesnemu człowiekowi, który z niepokojem poszukuje swojej duchowości, Wydawnictwo Księży Werbistów - Verbinum - wydało *Leksykon mistyki* będący przekładem *Wörterbuch der Mystik* (pod red. Petera Dinzelbachera). Jest to już kolejny tom z serii wydawniczej „Leksykon”. Niniejsze dzieło w blisko 1300 hasłach zawiera najważniejsze pojęcia dotyczące medytacji i mistyki chrześcijańskiej. Omówiono w nim także zagadnienie mistyki widziane z perspektywy innych religii.

W prezentowanym leksykonie autorzy poszczególnych haseł to 45 naukowców, z których większość należy do kadry naukowej najważniejszych ośrodków teologicznych Niemiec. Nie brak także autorów pracujących w Rzymie, Wiedniu czy Antwerpii. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że autorem 37 haseł dotyczących tematyki związanej z mistyką polską jest ks. Stanisław Urbański z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, odkrywca szkół i okresów polskiej mistyki.

Mistyka w omawianym leksykonie jest rozumiana bardzo szeroko. To hasło rozwinięte zostało przez 36 różnych zagadnień, począwszy od ogólnych, takich jak mistyka, do bardziej szczegółowych, jak np. mistyka angielska, mistyka jezuicka, czy mistyka przyrody. Pionierskim dziełem jest opracowanie

zagadnień związanych z możliwością istnienia mistyki w innych religiach. Leksykon omawia mistykę indyjską, buddyjską, chińską, japońską, muzułmańską i żydowską. Omówiono także takie zagadnienia, które zasadniczo nie są związane z mistyką, ale w swoich działaniach czy postulatach do tego zjawiska pretendują. Te spekulacje wyjaśnia się ogólnie w haśle pseudomistyka, a następnie poszczególne hasła opisują szczegółowo takie zagadnienia, jak np. czarownice, mistyka faszystowska, mistyka hipisowska, czy entuzjazm i opętanie.

W odniesieniu do mistyki katolickiej – rozumianej jako *cognitio Dei experimentalis*, czyli poznanie Boga oparte na doświadczeniu (s. V) – autorzy wyróżniają przede wszystkim dwa podstawowe działy mistyki: mianowicie mistykę studyjną oraz mistykę przeżyciową. Mistyka studyjna to spekulatywne, naukowe opracowanie całości mistyki jako takiej. Zajmuje się ona spotkaniem człowieka z Bogiem, jego etapami, analizuje indywidualne doświadczenia, które poddaje krytyce różnych dziedzin naukowych. Mistyka studyjna zajmuje się także wyjaśnianiem nadzwyczajnych zjawisk mogących towarzyszyć ekstazom, w których znajdują się niektórzy mistycy. Natomiast mistyka przeżyciowa to osobiste doświadczenie Boga konkretnej osoby, której przeżycia zostały spisane. Jest ona charakterystyczna dla konkretnego mistyka. Doświadczenia mistyczne zależą od płci mistyka, jego temperamentu, czasu i miejsca, w którym żył oraz łaski, którą Bóg raczył danego mistyka obdarzyć. Mistyk zawsze pozostaje w zgodzie z wiarą i nauką Kościoła, a wszelkie jego przeżycia są zakorzenione w Objawieniu. Jego droga doświadczenia mistycznego zawsze musi prowadzić do Boga, choć nie zawsze osiąga stan mistycznych zaślubin. Należy pamiętać, że istotą mistyki katolickiej jest współpraca wierzącego chrześcijanina z łaską Bożą, która pociąga go do coraz głębszej zażyłości z Bogiem w Trójcy Świętej Jedynym.

W tym kontekście Bóg jest postrzegany jako przestrzeń i horyzont prawdziwego doświadczenia mistycznego. „Dlatego dla wszystkich form mistyki Bóg jest najpierw naturą, która podtrzymuje i ochrania, rozświetloną podstawą, odwiecznym punktem wyjścia i początkiem wszelkiego bytu i wszelkiej miłości” (s. 31). Objawia się On „w wyciszzonej kontemplacji, która zdolna jest widzieć wszystko w świetle Jego rękojmi, postrzegając tym samym świat jako zadatek Jego epifanii, przybytek Jego nieskończoności” (s. 31). Mistyka prowadzi do uczestnictwa w prostym i zarazem trynitarnym obiegu miłującego poznawania i samowykładni Boga, a zarazem do spotkania, w którym „Bóg staje się rzeczywisty dla człowieka: jako byt i osoba, potęga i sens, osobność i oddanie, władza i pokora. (...) W NIM człowiek już zawsze zastaje siebie, odnajduje się zawsze, jakkolwiek tylko mistyk potrafi tego w pełni doświadczyć i to wyrazić” (s. 32).

Proces coraz pełniejszego zjednoczenia człowieka z Bogiem dokonuje się w atmosferze szeroko rozumianej modlitwy, pewnej przestrzeni działania

mocy i łaski Ducha Świętego. Modlitwa dla mistyka to „poznawczo - kojący, przyjmująco - oddający, słuchająco - mówiący, angażujący ciało i duszę akt człowieka, w którym ogarnia on myślą siebie i świat i „przedstawia” je przed Bogiem i w Bogu” (s. 234). W swej modlitwie powierza siebie i swoje powołanie Bogu, zawiera Mu swoją tożsamość i wolność i znajduje swoje „spełnienie w dialogu przed Bogiem i w Bogu, do Boga i od Boga...” (s. 234). Jej celem jest całkowite zjednoczenie woli człowieka z wolą Stwórcy.

Owocem prawdziwej mistyki chrześcijańskiej jest zawsze osobista, obiektywna świętość. Bazując na odkryciach historyków Kościoła można stwierdzić, że „większość znanych w katolicyzmie mistyków odbiera cześć jako święci, błogosławieni lub czcigodni” (s. 307). Dzieje się tak, ponieważ warunkiem koniecznym życia w zjednoczeniu z Bogiem jest wolność od wad głównych, doskonałość moralna i heroiczna postawa troski o sprawy Boże, która jest także podstawą do orzeczenia świętości. Do kulminacyjnego stanu zjednoczenia człowieka z Bogiem dochodzi często po wieloletnich biernych i czynnych oczyszczeniach duszy, w których dusza jest niejako na nowo „stwarzana”. Należy jednak zauważyć, że zjednoczenie mistyczne (unio mystica) nie jest wynikiem jakiegokolwiek oczyszczenia czy ascezy. „Oczyszczenie stanowi wprawdzie nieodzowne przygotowanie do niego, ale samo zjednoczenie mistyczne jest całkowicie wolnym darem Boga” (s. 324).

Dziwić może fakt, że w słowniku nie umieszczono hasła „grzech” lub „błąd”. Nie jest to jednak przeoczenie autorów. W mistyce chrześcijańskiej nie mówi się o grzechu, ponieważ każde zjednoczenie mistyczne poprzedzone jest gruntownym oczyszczeniem. Życie w zjednoczeniu z Bogiem zakłada doskonałość moralną (doskonałe, heroiczne wypełnianie przykazania miłości Boga i bliźniego). Osoba, która łaską została podniesiona do kontemplacji Boga jest wolna od niedoskonałości, nie wspominając już o popełnianiu grzechów ciężkich czy nawet powszednich. Jest co prawda w możliwości popełnienia grzechu ciężkiego, jednak doświadczenie Boga Osobowego wywiera tak wielki wpływ na wolę człowieka, że woli on raczej zginąć niż zgrzeszyć. Na uwagę zasługuje fakt, że ani św. Jan od Krzyża, ani św. Teresa z Avila w swoich traktatach mistycznych nie wspominają o zmaganiach z grzechami, ponieważ zagadnienie grzechu pozostaje daleko poza obszarem, którego dotyczy życie mistyczne.

Na szczególną uwagę zasługuje hasło, opracowane przez wspomnianego wyżej ks. Stanisława Urbańskiego, mistyka polska, w ramach którego autor omawia najważniejsze zagadnienia dotyczące rozwoju życia mistycznego w Polsce na przełomie dziesięciu wieków chrześcijaństwa.

Zasadniczo mistykę polską można podzielić na cztery okresy. Pierwszy, największy przedział czasowy, obejmuje chrześcijaństwo w Polsce od jego początków (X w.) aż do końca XVI w. Jest to czas intensywnego rozwoju religijnego, czas powstania pierwszego traktatu o mistyce speku-

tywnej *De diligendo Deo* autorstwa ordynariusza chełmińskiego Henryka. Z XIV w. pochodzą spisane przez Jana z Kwidzyna doświadczenia mistyczne bł. Doroty z Montowów. Na przełomie XIV i XV w. działa wybitny teolog i znawca życia mistycznego Jakub z Paradyża.

Drugi okres mistyki polskiej obejmuje cały XVII w. W tym czasie wielką rolę odgrywają księża jezuici, a szczególnie ks. Kasper Drużbicki SJ, który jest uważany za twórcę polskiej szkoły duchowości i mistyki spekulatywnej.

W trzecim okresie, obejmującym drugą połowę XIX wieku, wymienić należy przede wszystkim o. Piotra Semenenkę, twórcę szkoły zmartwychwstańczej, bł. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, bł. Sebastiana Pelczara, bł. Bronisława Markiewicza oraz założyciela 17 istniejących zgromadzeń żeńskich – bł. Honorata Koźmińskiego, kapucyna. Do mistyków tego czasu zalicza się także św. brata Alberta Chmielowskiego, bł. Marcelinę Darowską, Wandę Malczewską, Różę Białecką, Elizę Cejzik oraz Cecylię Działyńską.

Ostatni, czwarty okres mistyki polskiej, przypada na okres dwudziestolecia międzywojennego. W tym czasie działa ks. Aleksander Żychliński, twórca wybitnego dzieła z dziedziny teologii duchowości – *Życie wewnętrzne*, wydane we Lwowie w 1931 r. Autor łączy w nim mistykę szkoły tomistycznej z mistyką karmelitańską. Inni autorzy tego czasu przyczynili się do rozwoju i usystematyzowania zagadnień teologii duchowości oraz mistyki. Mistykę przeżyciową dwudziestolecia międzywojennego reprezentują św. Faustyna Kowalska, największa mistyczka polska i Kościoła powszechnego, a także bł. Aniela Salawa, bł. Bernardyna Jabłońska, Elżbieta Czacka, Jadwiga Bartel oraz zmarła w 1990 r. Mieczysława Faryniak. Wszystkie wymienione postacie są omówione szczegółowo w 36 odpowiednich hasłach – podano ich biogramy, dzieła, jak również opisano przesłanie, które za ich przyczyną Bóg kieruje do Kościoła.

Lektura poszczególnych haseł Leksykonu przekonuje, że nie jest on kierowany wyłącznie do małej grupy specjalistów, zajmujących się na co dzień teologią duchowości czy innymi pokrewnymi naukami opisującymi doświadczenia duchowe człowieka. Jest on przeznaczony dla tych wszystkich, którzy poszukują zwięzłej, rzeczowej wiedzy na temat różnych stanów życia duchowego, jego korzeni i istoty. Leksykon jest także kompendium wiedzy dotyczącym licznych postaci z historii Kościoła w Polsce, ukazującym bogate dziedzictwo i tradycję mistyki polskiej, które cały czas są odkrywane i stopniowo podawane do wiadomości wiernych. Leksykon powinien więc znaleźć się na półce nie tylko każdego teologa, katechety czy kierownika duchowego, ale także w biblioteczkę tych wszystkich, którzy pragną zbliżyć się do Boga.

Na uwagę zasługuje fakt, że polskie wydanie *Leksykonu mistyki* zostało zredagowane inaczej niż jego niemiecki oryginał. Wydawnictwo Verbinum pominęło podawanie po każdym hasle literatury, na podstawie której hasło zostało opracowane, co nie znaczy, że w ogóle ją opuszczono.

Wielki jej zbiór umieszczono na końcu dzieła uzupełniając przez wybór 55 polskojęzycznych dzieł z dziedziny teologii duchowości „związanych bezpośrednio lub pośrednio z mistyką” (s. VII). Wyboru dokonał ks. Stanisław Urbański. Powyższy zabieg redakcyjny zwiększył przejrzystość dzieła, zebrał całość bibliografii zagranicznej oraz w języku polskim w jednym, łatwo dostępnym miejscu oraz uniknął niebezpieczeństwa powtarzania się poszczególnych pozycji bibliograficznych w ramach różnych haseł leksykonu.

Do polskiej wersji *Leksykonu mistyki* dodano także podtytuł: *żywoty – pisma – przeżycia* wskazujący na fakt, że hasła dotyczące poszczególnych postaci zazwyczaj składają się z trzech części. Wyróżniamy w większości haseł „część poświęconą danym biograficznym, część, w której omawia się piśmiennictwo danego mistyka, i część opisującą przeżycia mistyczne, jakich doświadczył” (s. VIII).

Marcin Piwnicki SVD